

ШЕСТО ПОГЛАВЈЕ: Сеќавањето на војната

Ова поглавје ни дава малку поинаков поглед на воените случувања и тоа од позиција на определена дистанца. Дистанцата настанува со изминувањето на времето и е неминовна кога се пишуваат мемоари, сеќавања и интервјуа многу време по одвивањето на самите настани. Откако ќе помине некое време, учесниците во воените настани може на своето доживување да гледаат во поинаква светлина или од друг агол. Интересно е да се следи насоката по којашто се менува перспективата на раскажувачот и да се види кои се можните причини за таа промена (намерно преобликувањето на историјата и нивната улога во неа, промени предизвикани со промената на политичкиот став или на животниот поглед на раскажувачот, избледеното сеќавање, влијанието на другите и др.).

Друг вид дистанца што го наоѓаме во изворите што следуваат е дистанцата на документарното прикажување на, на пример, реалните, актуелни настани. Тој вид најјасно се гледа во делата од литературата. Меѓу нив може да се најде широк спектар на разнообразие, од дела кои се забележливо идеолошки обоени и неуверливи, безживотни, црно-бели приказни, до оние во кои реалистичката презентација и високата уметничка вредност се надополнуваат една со друга и формираат убаво заокружен приказ. На наредниве страници можат да се најдат примери од целиов овој спектар.

VI-1. Интервју со Јоже Пожар (роден во 1932 година во Словенија), сирак од Втората светска војна

„Војната ја паметам како лош сон кој, за жал, беше јаве. Но сите мои спомени се во сенката на фактот дека еден ден италијанските војници го одведоа татко ми Јоже и го стрелаа како заложник во Потпеч, заедно со уште петмина други селани од Брест.

Моите сеќавања на младоста се болни. Во тоа време имав тежок живот. Јас, моите сестри Милка и Марија, брат ми Марин, татко ми Јоже и мајка ми Иванка, сите живеевме на еден мал имот. Живеевме од земјоделие. Иако татко ми беше колар, не можеше да најде вистинска работа. Живеевме слично како и другите семејства во селото Брест и околината.

Сè се промени, или подобро да речам се

урна кога го одведоа и го стрелаа татко ми. Стана дури и уште полошо кога во 1944 година мајка ми ја пратија во германски концентрационен логор. Во тоа време јас имав дванаесет години и отпрвин јас се грижев за домот и семејството. Подоцна, тетка ми Алојзија Груден од Љубљана почна да се грижи за моите сестри Милка и Марија и за братот Мартин, а за мене се грижеа нашите соседи. Со нив останав до 1945-та кога мајка ми се врати од концентрациониот логор... Животот продолжи да тече. Сите се снаоѓавме некако, но сигурно ќе беше подобро да беше со нас татко ми кога најмногу ни требаше... Сè уште и денес се возбудувам кога ќе застанам пред гробот на татко ми во Томишељ и ќе помислам на неговата смрт во времето кога највеќе ни беше потребен.“

Брест, април 2003

„Ilegalčki borec“, Љубљана 2003.

? Како би ги опишале сеќавањата на Јоже Пожар? Помислете на огромниот број жртви во Втората светска војна и обидете се да замислите колку многу приказни слични на неговата може да има...

VI-2. Извадок од полубиографскиот роман на Фикрет Демираг

„Беше 28 април 1941 година. Нè заробија по еден месец откако пристигнавме во Грција и по единаесет месеци откако му се приклучивме на движењето. Звучи неверојатно, но повеќе од половината немавме испукано куршум за време на целата наша воена кариера. Тоа најмногу се должеше на фактот што повеќето Кипрани служеа во резерва.

Кога стасавме близу патот, забележавме еден кус германски војник. Тоа беше првиот германски војник што го видов во мојот живот и тој изгледаше уморно и нервозно. Немаше ништо во изгледот на овој нацистички војник што го правеше специјален или супериорен! Единственото нешто што го истакнуваше беше машинската пушка што ја држеше вперена кон илјадниците воени заробеници кои се симнуваа од планините.“

„Report“ бр. 46, стр.14.

К За време на војната Кипар бил британска кралска колонија. Многу грчки и турски Кипрани се приклучиле кон „Кипарската пешадија“ и се бореле против нацистичка Германија. Многумина од нив биле заробени и затворени во германските логори за воени заробеници.

? Зошто Билал Денизал се чувствувал фрустрирано? Како тој го опишува германскиот војник? Тој се чуди што германскиот војник не изгледа „специјален или супериорен“. Зошто очекувал да изгледа така?

VI-3. Бугарскиот партизански командант Денчо Знеполски, за тоа како во годините по Втората светска војна одново била напишана историјата на отпорот

Длабоко сум убеден дека историјата не може да се напише по наредба неколку децении подоцна. Таа беше создадена во текот на партизанските битки, но на некои луѓе им одеше во прилог да ги извртуваат фактите на начин кој ќе им одговара на нивните амбиции...

Тоа добро, но кога нè ставија в затвор во периодот 1951-1954 година, многу луѓе ги зафати епидемијата на „слабо помнење“, па почнаа да ја изопачуваат историската вистина и да произведуваат измислени сведоштва преку кои нивното минато ќе одговара на нивната денешна позиција во партиската и државната хиерархија. Како да е задолжително да изјават дека биле големи команданти во текот на вооружената борба против фашизмот, за да им звучат биографиите престижно! Некои од нив, всушност, имаа доволно револуционерно искуство и не мораа да претеруваат со своите биографии пред 9 септември, но...и тоа е за луѓе!

Знеполски, стр. 316.

? Кои се луѓето што одново ја пишуваат историјата? Со која цел го прават тоа?

VI-4. Генерал Ктин Санатеску за разликите меѓу „јавните“ информации и реалноста на фронтот (извадок од неговиот дневник)

„15 декември 1942 година. Денес се на ред за читање весниците од 23 и 24 ноември (1942). Во хрониката на *Универсул* се вели: 'Во областа на долни Дон, романските и германските трупи, кои неколку дена беа ангажирани во страшни одбранбени борби, ги одбија повторните непријателски напади и го уништија коњичкиот полк кој успеа да се пробие до нивните позиции, но и покрај тоа не можеа да го избегнат предавањето.' Не може да има ништо полаконско. Да беше коњичкиот полк

навистина уништен, тоа ќе значеше дека е уништена една дванаесеттина од вкупната руска коњица на овој фронт, бидејќи имаше три коњички дивизии.

Господин хроничаре, дозволете да ви кажам каква беше тогаш ситуацијата: 5-тата, 6-ата, 13-тата, 15-тата и дел од 14-та романска дивизија беа целосно опколени. 11-тиот германски корпус и 1-та романска коњичка дивизија – присилени да преминат на источната страна на Дон, и 48-иот германски оклопен корпус беа соочени со невозможност да дејствуваат, поради што генерал Хајм - наречен 'мал Ромел' - ја презеде командата. Непријателот пристигна во Цир, во Источна Обливскаја и ја пресеке пругата преку која се испраќаше војска во Сталинград. Како што можете убаво

► сл. 58 Фреско-композиција на Борко Лазески

Оваа фреско-композиција е приказ на националното ослободување и антифашистичката борба на македонскиот народ во текот на Втората светска војна (1941-1945).

да видите, г. хроничаре, катастрофа... Сфатив, г. хроничаре, дека вие само ги препишувате лагите од германските коминикеа, на кои им додавате некои празни зборови за да ги наполните двете колумни во весникот, за што впрочем и сте платени. Сега го сфатив и тоа дека никогаш немало напишано толку многу неистини како во официјалните воени коминикеа..."

Sanatescu, стр. 87-88.

? Прокоментирајте ги разликите помеѓу перспективата на војниците и онаа што ја пренесува печатот. Зошто печатот ја извртува реалноста? Дали е оправдано тоа извртување?

► сл. 59 Сцена од филмот *Ужичка република*

Југословенска кинотека, Белград.

Овој филм го снимил белградскиот режисер Жика Митровиќ во 1974 година. Ужичка република е парадигматичен за последната фаза на дотераните и романтичарски интерпретации присутни во „партизанските филмови“.

VI-5. Анѓелка Мартиќ, во нејзиниот краток расказ *Средба*, опишува како едно момче го бара својот татко партизан

„Му сврте грб на пепелиштето и со брзи чекори тргна кон шумата во која замираа далечните пукотници. Опожареното село остана во низијата. Момчето повеќе ниеднаш не се сврте да го погледне. Во него останаа неговите најмили кои никогаш повеќе нема да ги види, чии зборови никогаш повеќе нема да ги чуе...

Шумата го обви со шумот на своите лисје и плашливото црцорење на птиците, кое на чуден начин се претопуваше со сè послабите пукотници. Тие пукотници беа неговата цел. Таму се борат партизаните и меѓу нив татко му, кој сега му е единствен на овој свет. Ќе го најде ли? Мора, мора, мора да го најде! И тогаш ќе остане со него, татко му ќе му даде пушка и тој ќе го одмаздува селото во долот и изгорената куќарка во плодниот овоштарник. (...)

Борбата стивна. Се чу мрморење на гласови. Партизаните не беа далеку. Момчето осети како срцето му бие возбудено во топлото очекување на средбата со таткото...

Час подоцна стоеше со наведната глава над мртвиот партизан кого штотуку го донесоа од борбата. По лицето му течеа дробни солзи, а слабите рамена му ги тресеше силното липање. Околу него молчешкум стоеја другарите. Никој не го тешеше, никој не го смируваше со зборови. А и од каква корист би било тоа. Неговата болка ништо не може да ја смали! Наеднаш, решително одмавна со главата, со излигавени раце си ги избриша солзите и му се приближи на татка си. Од неговата крупна мртва рака, со своите слаби рачиња ја извлече пушката, ја фрли на рамо и со тежок чекор се зададе кон четата на чие чело до пред некој час стоеше неговиот татко. Никој немаше сили да го запре.“

Martić, 118-120.

Партизанската литература за деца е посебен литературен жанр во повое-на комунистичка Југославија. Меѓу најистакнатите претставници е Анѓелка Мартиќ.

Дали мислите дека навистина имало настани како овој? (Детето ги губи родителите - им се приклучува на партизаните и станува борец.) Дали треба, во екстремни ситуации, да им се дозволи на децата да станат војници? (Не е битно дали е тоа пожелно, туку дали може да се допушти - дали се постапките на партизанскиот командант кој ги дозволувал тие работи разбирливи?) Дали е приказната на Анѓелка Мартиќ идеализирана? Објаснете го својот став. Споредете го овој извадок со текстот III-2 и сликата 22.

► сл. 60 Ѓорѓе Андрејевиќ-Кун (1904-1964), *Стрелање*, 1943

Југословенска графика 1900-1950. Каталог изложбе, Белград, декември 1977 - февруари 1978, Белград, 1977, каталог бр. 12.

VI-6. *Бегалецот* - песна напишана од Јаков Камбанелис

БЕГАЛЕЦОТ

од *Маутхаузен* на Јаков Камбанелис

Јанош Бер од север
Не може да поднесе огради
Го стега срцето, зема да бега
и бега во селото долу во рамнината.

Дај ми малку леб, госпоѓо
И алишта да се преоблечам
Ме чека долг пат

Да летам преку езерата.

Каде и да оди или запира
Донесува уши и страв
И глас, таинствен глас,
„Скриј се, скриј се од бегалецот!“.

Јас не сум убиец, христијани,
Ниту свер што ќе ве изеде
Избегав од затвор
Да си одам дома.

О, каква смртоносна пустош
во старата земја на Бертолд Брехт
Јанош им е предаден на СС
И одведен на стрелање.

Маутхаузен се циклус песни компонирани од Микис Теодоракис, меѓународно познат музички гениј и најпознатиот жив грчки композитор, според стиховите на Јаков Камбанелис. Циклусот е создаден во 1965 и снимен во 1966 година. Јаков Камбанелис, роден во 1922 година, се смета за еден од татковците на повоената грчка драма. Тој и еден негов пријател биле фатени и одведени во Маутхаузен, каде што поминал две и пол години. Според Камбанелис, Јанош Бер бил Полјак кој по фаќањето бил јавно стрелан.

Како се чувствувал бегалецот? Зошто сите одбиле да му помогнат?

VI-7. Евелин Во (Evelyn Waugh) опишува еден партизански напад (од последниот дел на неговата воена трилогија *Меч на честта*)

„Конвојот минуваше низ терен облеан во рустичен сјај, како низ акварел од минатиот век. Низи од блескави пиперки висеа од покривите на куќите. Жените по нивите понекогаш ќе мавнеа за поздрав, а понекогаш ќе ги скриеја лицата. Немаше вистинска разлика меѓу ‘ослободената’ територија и онаа што стенкаше

под туѓинска нога. (...)

За помалку од еден час, ја здогледаа караулата. Беше одбрано едно место на околу петстотини јарди оттаму. Беше добро скриено зад лисјата, каде што набљудувачите ќе можат удобно и безбедно да ги чекаат настаните. (...)

Во девет и пол часот некаде подолу од кај нив пукна пушка. Партизанскиот командант изгледаше вознемирен. (...) Пратија партизански курир да види што се случува. Уште пред да се врати тој, пукањето запре. Кога се врати да извести, преведувачот му рече на генерал Спиц: ‘Не е ништо, било грешка.’

‘Ништо од изненадувањето.’

Де Соуза, кој го слушна и го разбра извештајот на курирот, му рече на Гај (*alter ego на авторот Во*): ‘Тоа беше втората бригада, се појавиле одненадеж. Првата помислила дека се тие непријателот, па запукале. Никој не е повреден, но како што вели нашиов пријател, ‘ништо од изненадувањето’.

Во долината веќе немаше мир. Во наредниот четврт час се слушаа повремени истрели, се чинеше дека беа спорадични, некои од зад оградата на караулата, а некои од зад околната заштита. Тогаш, точно во десет часот, токму кога големата стрелка на специјалниот рачен часовник на генерал Спиц го допре зенитот, од синото небо загреа двата авиона (*британската воена поддршка*). Се спуштија ниско, наредени еден зад друг. Првиот испука истовремено две ракети кои за малку ја промашија целта и експлодираа зад него во шумата, каде што беа групирани дел од напаѓачите. Другиот пукаше попрецизно. И двете негови ракети погодија точно во сидот и кренаа во воздух облак од прав. Потоа машините се кренаа и завртеа. Гај, сеќавајќи се на понирачките бомбардери на Крит кои безмилосно ги бркаа и стрелаа врз трупите на земјата, почека да се вратат. Но тие веќе ниту се гледаа ниту се слушаа. Недалеку стоеше авијатичарот кој беше испратен да ги набљудува. ‘Одлична работа’, рече, ‘точно на време, точно на целта.’

‘Тоа е сè?’ запраша Гај.

‘Тоа е сè. Сега војниците (*партизаните*) може малку да поработат.’ “

Но партизаните не сторија ништо. „‘Се чини’, му објаснуваше преведувачот на генерал Спиц, ‘дека нападот ќе мора да се одложи. Една германска колона од оклопни возила била предупредена и сега доаѓа наваму.’ ‘Што ќе прават вашите?’ ‘Пред германска колона од оклопни возила тие исчезнуваат. Тоа е тајната на нашите големи и многубројни победи.’“

Waugh, стр. 288-291.

🔑 Авторот Евелин Во учествувал во војната на територијата на Хрватска (Топуско, Вис - како член на британската воена мисија кај партизаните). Мисијата имала задача да ја набљудува ситуацијата и да ги информира Сојузниците за тоа кој, фактички, се бори против Германците во Југославија (партизаните или четниците).

❓ Во кој друг жанр, освен воен, може да се категоризира расказот на Во (хумор, фарса, акција, акциска комедија...)? Каков однос може да се забележи меѓу писателот и партизаните во текстот? Дали оваа епизода е целосно измислена или е базирана врз вистински настани? Споредете ја со текстот II-23.

VI-8. Извадок од првиот роман на Добрица Ќосиќ, *Далеку е сонцето*

„За да биде состанокот необичен, се сплетоа сите околности. Времето запре на полноќ. Бура-та завива божем самата смрт ја колат. Одредот опколен, луѓето г ладни, малаксани, студот и стравот стрижат по раскинатиот сон. Комесарот ги буди и ги вика во штапската колиба. Таа е полна со чад. Партијците се стуткале еден преку друг, се тресат од студ, а поспаните мрморат протести поради состанокот во ова време. Потпрени еден на друг, некои веднаш задремаа, не дочекаа да го чујат ни дневниот ред. Павле рече:

► сл. 61 Два плаката од грчки филмови за Втората светска војна *Προδοσία (Предатство)*, 1964.

Soldatos, том 1, стр. 147.

► сл. 62 *Τι έκανες στον πόλεμο Θανάση (Што правеше за време на војната Танасис?)*, 1971.

Soldatos, том 2, стр. 4.

- На дневен ред, другари, има само една точка: што да се прави во оваа ситуација? Ние во штабот не можеме да се сложиме. Имаме различни мислења и се чини никој не е подготвен да се откаже од своето мислење. Еве за што се работи...

Павле зборува, а Вуксан си мисли: 'Како може да не се согласат кога се раководители и стари комунисти... А кој е?... Па се разбира, Уча има право: ние сме господари на Јастребац⁶¹. Зошто да бегаш од својата база... Па овој Гвозден е луд. Што ти е малосопственичка душа. Штом има приватна сопственост, несигурен е во Револуцијата. Спиј, јади и чекај да си одат Германците. Што му е нему? Тој е верен човек... Чудо! (...) Кај ќе одиш во Морава⁶² и на Копаник⁶³, кога таму не можеш да мрднеш од четници.⁶⁴ Народот е заведен против нас. Барем да е лето, па можеш и по пченката. Избегнување борба...'

(...) Додека Павле зборуваше, Гвозден и уште неколкумина упагаа во збор, па Павле мораше неколкупати енегрично да ги опоменува.

... Ова веќе не личи на партиски состанок. Ова е кавга. Треба сите да се казнат и да се избере нов раководител. Го разбиваат единството на ќелијата. Ќе го разбијат и одредот. Што им е ним? Кренале паника. Не е ова пејачко друштво!"

(...) Павле е сосема во право! Оставете ги тие измислици за теренот. Нашиот терен е секаде каде што е окупаторот. (...)

- Ако ние го напуштиме Јастребац, политички сосема ќе го изгубиме овој терен. Народот ќе се разочара во нас. Дражинци⁶⁵ ќе направат организација и сите нас ќе нè испозаконат...

(...) - Кога појдов партизан - продолжи Ѓурѓе - ми вели мене оној штрбавион Вуксан: 'Русите ќе пуштат падобранци, ги очекуваме една од овие ноќи. Војната за еден месец завршува.' Неколку ноќи по ред се подготвувавме да палиме оган штом ќе се појават советските авиони. Помина

летото, падна слана, со сланата иње, па наврна и снег до половината, а Хитлер душка околу Москва. 'Што е работава' - прашувам јас. - На пролет - вели тој - ќе заврши. - Добро - велам - да го чекам Ѓурѓовден, а тоа еве и вториот снег го газам како мечка по Јастребац.

(...) Вук се искашла, се намурти и проговори со растреперен глас:

- Воениот суд го осуди другарот Гвозден на смрт...

Некој во стројот офна, неколкумина длабоко воздивнаа. Вук застана како да очекува некој нешто да каже, па продолжи:

- ... зашто тој, во најтешките мигови на нашата борба, се обидуваше да предизвика побуна во одредот и со тоа, нели, изврши најтешко предавство! Стана предавник!... Тоа ние го одлучивме! ... едногласно! (...) - Доста!... Не срамоти ме веќе! Гвозденовиот глас пресече како скршена сабја. Зачекори два чекора напред, се исправи, налутено и гордо ја исправи главата, пресече со погледот по стројот и со затегнат треперлив глас рече тивко:

- ... Вие немате сега време да расправате за правда. Ви се брза. Немојте поради мене да губите време. (...) Еве другари, кој нема добар капут нека го земе моево гунче - се раскопча со широк замав и го фрли гунчето пред стројот.

Cosić, стр. 24, 25, 42, 144.

Првиот роман на писателот и политичар Добрица Ќосиќ (1921-), *Далеку е сонцето*, е објавен во 1954 година и во тоа време претставувал новина во литературата на „борбата за национално ослободување и револуцијата“. Во него хероите, членови на еден партизански одред кој се обидувал да го пробие непријателскиот обрач, не се „херои без вина и страв“, туку луѓе со свои сомнежи, стравови, па дури и со идеолошко колебање.

⁶¹ Планина во централна Србија.

⁶² Река во централна Србија.

⁶³ Планина во јужна Србија.

⁶⁴ Колоквијалното име за припадниците на колаборационистичкото ројалистичко и националистичко движење „Југословенска армија во татковината“, кое било главен политички и воен непријател на комунистичкото партизанско движење.

⁶⁵ Генерал Драгољуб-Дража Михајловиќ, водач на „четничкото“ движење.

? Како ги опишува авторот односите меѓу партизаните од овој одред? Дали мислите дека е описот реалистичен? Изложете го своето мислење.

► сл. 63 Слика од Гури Мадри на која е прикажан партизански напад на германска воена единица

Епопеја е Luftes Antifashiste Nacionalclirimtare e Popullit Shqiptar, 1939-1944.

VI-9. Следниов текст од книгата *Делрул на Марин Преда* (објавен во 1975 година) опишува еден настан од перспективата на војникот. Во него може да се забележи реализам на соопштувањето, во кој идеализмот се судира со трагичната реалност на војната.

Во 4 часот нападот го започна групата придружена од својот командант. Стефан им се придружи. Збивташе. „О боже“, наеднаш си помисли, „сега може да умрам“ и неговата мисла беше толку нова и свежа што го зачуди и го исплаши. Како ли е тоа, да умреш, да не си

► сл. 64 Слика од Фатмир Хаџиу на која е прикажана епизода од борбите за време на Втората светска војна

Епопеја е Luftes Antifashiste Nacionalclirimtare e Popullit Shqiptar, 1939-1944.

? Дали овие две слики ви се чинат реалистични? Објаснете го своето мислење.

повеќе? И несвесно, без разбирање, виде како пред него, ваму-таму, паѓаат војници, некои покосени, а некои се фрлаа на земја залудно барајќи засолниште на бришаниот простор на рамнината. Инстинктивно и тој се фрли на земја и дури тогаш сфати дека од напред доаѓаше разорувачки и непрекинат оган. И капетанот се беше испружил неколку чекори до него. Пукањето престана.

„Јуриш!“, го чу Стефан како вика, „Напред!“ И тој самиот скокна и јурна. Групата, распрска на во стрелци повторно тргна во напад, но одеднаш на сите страни силно зататнеа непријателските машинки и војниците се фрлија

повторно на земја.

„Напред!“ викна капетанот кога запре огнот. Но никој веќе не ја следеше командата. Побеснет од лутина, тој почна дивјачки да пцуе и да се заканува. Залудно... Капетанот повторно извика:

„Одред, напред!“

Тој самиот стана и почна да трча, за да го следат и другите војници. Тие тргнаа по него, но повторно налетаа на непријателските машини и капетанот беше погоден во стомакот. На земјата војниците можеа да го слушнат неговиот смртен крик и неговите клетви по болничарите со носилките, кои не можеа да дојдат да го кренат. Полека, како црви, војниците почнаа да се повлекуваат, лазејќи и оставајќи половина од своите зад себе на рамнината, било мртви било ранети. Болничарите со носилките работеа, но не можеа да ги однесат ранетите зад линијата на фронтот, бидејќи ги имаше премногу.

Preda, стр. 394.

? Дали овој приказ дава херојска слика на војната? Зошто војниците не ја следеле наредбата? Дали тоа ги прави предавници? Можно ли е секогаш да се контролира однесувањето на луѓето во такви ситуации? Продискутирајте го тоа дека перспективата на авторот се чини блиска до перспективата на војниците. Повикајте се на сведоштвата на Неагу Ѓувара и Виктор Будеску.

VI-10. Извадоци од романот *Тутун* на Димитар Димов

Варвара не изгледаше толку лошо - барем не онолку колку што би можело да се очекува во лоши услови, во кои беше невозможно дури и одржувањето на основните потреби за добар изглед. Но таа лично мислеше дека изгледа лошо. „Мора да изгледам како вештерка“, си помисли горко, присетувајќи се дека при последната борба си го изгуби чешелот...

Да, губиш трпение, сосема си исцрпена од не

► сл. 65 Страна од стрипот *Балкан експрес*, на Бранислав Керац и Бранко Плавшиќ, по текст на Гордан Микиќ.

Стрипотека.

К Стрипот се појавува како адаптација на филмовите, кои беа мошне популарни во 80-тите години на XX век и користи црн хумор во прикажувањето на воените доживувања на една група ситни крадци. Борејќи се за опстанок, тие стануваат „посебни“ учесници во движењето на отпорот, против нивната волја. Овој сатирично-хумористичен пристап кон „партизанскиот вестерн“ жанр создаден од југословенската кинематографија како еден од нејзините централни мотиви во текот на четиридецениското творештво, претставува новина. Тој може да се смета за дел од општиот обид за „преиспитување“ на идеолошки и политички „дотераната“ официјална историја на Втората светска војна и нејзината уметничка интерпретација која со долгата употреба веќе стана изветвена.

прекинатото клатење меѓу животот и смртта. Овој тип на живот те исцрпи, те претвори во нерасположена, исушена жена токму сега кога победата се ближи, кога сакаш да бидеш свежа и привлечна, кога почна да копнееш по љубов. Жртвуваше сè за партијата, но ја пропушти радоста во животот. Партизанскиот живот ѝ наметнува огромни напрегања на личноста и бара од поединците натчовечки откажувања од самите себеси. Ти уште си добра, но сега само со умот. Ова е изворот на твојот конфликт, твојата нервоза, неспособноста да го прифатиш големиот дуализам во нештата и луѓето, кој го поттикнува нивниот развој...

(...) „Што ќе правиш кога ќе ја земеме власта?“ „Тоа што ќе ми нареди Партијата.“

Јас лично ќе се дотерам... Првата работа што ќе ја направам ќе биде да се измијам и да се дотерам... И тогаш нема да изгледам како вештерка! (...) Комунистите мораат да го сакаат животот. (...) Животот можеш да го сакаш кога си им пријатен на луѓето, уреден и чист...

(...) Сега таа (Ирина) сакаше да се повлече во спокојството на боровите на Чамкорија, под небото со студени ѕвезди и без здив да го чека сето она што допрва ќе се случи. Зашто, што и да се случи, таа е неповредлива. Физичката урнатина на стариот свет не ја интересираше, а новиот не ја плашеше. Таа имаше инвестиции во странство, и нив никој не можеше да ги допре, а вечерва беше убедена дека комунистите не им се одмаздуваа на жени. Сепак, беше свесна дека имаше уште нешто друго од кое не можеше да избега, нешто уште пострашно од одземањето на богатството или од одмаздата на гладните. А тоа беше нејзината внатрешна урнатина. Тоа беше пепелта од сè што дотогаш го беше доживеала, и од ужасот на таа ноќ, кој однадеж се претвори во мрачна апатија...

(...) Тоа беше простата вистина! (...) Реалистичниот, спокоен и моќен ум на Ирина не се плашеше да го прифати, така што веднаш се помири без гнев или паника. Во меѓувреме, стотици разгалени жени липаа како деца и паѓаа во несвест затоа што нивните килими им ги

газеа со калливи полициски чизми или затоа што пространите домови им ги полнеа со бездомници. Не можеа да сфатат дека тоа беше неумоливоста на животот, дека настаните што го сочинуваат се во реципрочно зависен однос и дека паразитската егзистенција на едни нужно предизвикува гневен бунт кај други.

Димов, стр. 564-569, 628, 667.

Димитар Димов (1909-1966) - познат бугарски писател и драмски творец, по образование бил ветеринар со околу 40 објавени научни статии. Неговиот најпознат роман е *Тутун*, напишан во 1951 година. По барање на раководството на Бугарската комунистичка партија, романот бил ревидиран и биле додадени повеќе ликови на луѓе од движењето на отпорот. И покрај волнтературната интервенција, *Тутун* станал омилена книга на многу генерации Бугари. Горенаведените извадоци го покажуваат психолошкиот однос на две радикално различни жени - партизанката Варвара и жената од повисоката класа Ирина - на крајот на Втората светска војна.

Како си ги замислувале двете жени неминовните промени во нивните животи? Што очекувале да бидат нивните резултати? На кој начин се двете жени слични?

VI-11. Турскиот Кипранец Кемал Реџеп Сузузлу за деновите што ги минал како воен заробеник заедно со водачот на грчките Кипрани Глафкос Клеридес⁶⁶

Кога стасавме во февруари 1942 година, на грбот од кошулите и на колениците на панталоните ни удрија печати со црвен триаголник. Таа мерка имаше за цел во случај на бегство од логорот, да овозможи лесна идентификација на кој и да е затвореник. Црвениот крст

⁶⁶ Тие и двајцата биле испратени од солунскиот логор за воени заробеници во Сталагот (германски затворенички логор за подофицери и војници од понизок ранг). Сузузлу го пренесол своето искуство од Сталагот во весникот Јени демократ во 1993.

делеше картони со кои можевме да ги извес- тиме другите дека сме, сè уште, живи. Кој можеше да поверува во такво нешто?

Логорот беше поделен на квадрати со бодлива жица. Во зградата спроти нас беше сместен персоналот на Воздухопловството. Со нив имавме добри односи, иако нè делеше бодлива жица. Меѓу нив беше и пилотот Глафкос Клеридес. Тој испраќаше пораки дека сака да помине на нашата страна и бараше од нашата облека за да не го препознаат. Ја пресече бодликовата жица и помина на нашата страна. Штом пристигна, веднаш почна да формира организација која конкретно ќе се занимава со проблемите на Кипраните. Се одржаа избори и тој беше избран за раководител. Глафкос Клеридес беше одговорен за сите Кипрани, а јас бев одговорен за сите болни.“

Ulus Irkad, стр. 15-16.

► сл. 66 Сцена од албанскиот филм *Кога осамна ден*

Нохна, стр. 160-161.

Сликава е преземена од една сцена од филмот под наслов *Кога осамна ден*, со тематика од Втората светска војна (произведен во Тирана во 1971 година). Таа прикажува средба меѓу партизани и германски војници. Интересно е да се забележи дека во, речиси, сите филмови за Втората светска војна, германските војници се помногубројни од партизаните, но на крајот партизаните ги добиваат битките. Оваа слика одлично ја прикажува таа идеја.

Споредете ја оваа слика со текстот VI-7.

Прашања и задачи за Шестото поглавје

Направете интервју со вашата баба или дедо - напишете ги нејзините/неговите сеќавања за војната. Анализирајте ги сликите. Што прикажуваат тие? Интерпретирајте ги сликите и напишете краток есеј.

Дали некој од авторите опишал среќен миг од својот живот за време на војната?

Национални празници поврзани со Втората светска војна

Земја	Датум	Празник	Опис
Албанија	29 ноември	Ден на ослободувањето	Ослободување од Германците во 1944
Босна и Херцеговина	25 ноември	Национален ден	Првото заседание на ЗАВНОБИХ (партизанскиот парламент, 1943)
Бугарија	-	-	-
Хрватска	22 јуни	Ден на борбата против фашизмот	Почетокот на востанието (1941)
Грчката кипарска заедница	28 октомври	Денот Охи (Не)	Грчкото одбивање на италијанскиот ултиматум (1940)
Македонија	11 октомври	Денот на востанието	Почетокот на востанието (1941)
Грција	28 октомври	Денот „Охи“ (Не)	Грчкото одбивање на италијанскиот ултиматум (1940)
Романија	-	-	-
Словенија	27 април	Денот на отпорот	Формирањето на Ослободителниот фронт (1941)
Србија и Црна Гора	-	-	-
Турција	-	-	-

КАРТА 2: Југоисточна Европа по Втората светска војна

